

СТИЛІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЧАСНОЇ АНТИУТОПІЇ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ А. СМЕЙЛ «ДЗВОНИ»)

Стаття присвячена дослідженню лінгвостилістичних особливостей сучасної англomовної антиутопії на матеріалі роману А. Смейл «Дзвони». Зокрема аналізуються експресивні мовні засоби, тематичне наповнення роману, специфіка оповіді та гендерний аспект.

Ключові слова: антиутопія, суспільна пам'ять, музична термінологія, оказіональні утворення, оповідь, гендерний аспект.

З античних часів людина прагнула зазирнути за обрій, передбачити шляхи розвитку та форми майбутнього існування людської цивілізації. Спочатку це прагнення знайшло вираження в ідеалізації майбутнього в таких творах, як «Утопія» Т. Мора, «Місто Сонця» Т. Кампанелли та інших. Але в процесі цивілізаційного розвитку завдяки цілій низці факторів ідеалістичне бачення майбутнього почало змінюватися апокаліптичним. Передові мислителі і письменники, які усвідомлювали негативні тенденції розвитку сучасного їм суспільства, намагалися застерегти світових лідерів та пересічних громадян проти фатальних помилок і катастрофічних наслідків їхньої діяльності. Будучи талановитими і творчими особистостями, вони висловлювали свої застереження не в формі банальних закликів чи агіток, а в художніх творах і образах. В результаті такої творчості з'явився жанр роману – антиутопії.

Вперше цей термін вжив британський філософ і економіст Джон Стюарт Мілль 1868 року. Проте на думку багатьох дослідників пік розквіту цього жанру припав на ХХ століття, яке позначене карколомними суспільними змінами, масштабними війнами і конфліктами, стрімким розвитком науки і техніки, глобалізацією і грандіозною міграцією населення.

Літературознавчий словник-довідник визначає антиутопію як «зображення у художній літературі небезпечних наслідків з експериментуванням над людством задля його «поліпшення», певних, часто припадних соціальних ідеалів. А може трактуватись і як заперечення утопічних проєктів, якими захоплювалися Т. Мор, Ф. Бекон, Т. Кампанелла, К. Маркс, В. Ленін та ін.» [1, с. 48]. Дослідниця А. Латиніна вважає: «... якщо утопія малює дійсність такою, якою вона хоче її бачити, то антиутопія - ідеал таким, яким він втілений у дійсності» [2, с. 179]. Деякі науковці розрізняють власне-антиутопію і дистопію. В. Чалікова наступним чином характеризує ці жанрові різновиди: «Що ненависне авторів: міф про майбутній рай і сам цей рай як ворожий особистості (антиутопія) чи сьогоднішнє пекло, яке лише продовжиться і посилиться в майбутньому (дистопія)» [3, с. 10]. В англomовному середовищі, як нам здається, уживаним є термін «дистопія». В даній статті ми будемо користуватися терміном «антиутопія».

Культові романи «1984» Дж. Оруела, «Чудовий новий світ» О. Хакслі, «Механічний апельсин» Е. Берджесса, які належать до класики жанру, написані британськими авторами. Їх сучасні колеги гідно продовжують цю традицію.

Нашу увагу привернула антиутопія «Дзвони» Анни Смейл, яка вийшла з друку у 2015 році [4]. А. Смейл є скрипалькою із класичною освітою та поеткою, вірші якої друкуються. «Дзвони» є її дебютом у прозі. Даний роман був високо оцінений критиками та колегами. Він потрапив до довгого списку Букерівської премії 2015 року. В ньому можна виокремити як класичні елементи антиутопії, так і деякі своєрідні риси.

Події роману розгортаються в альтернативному Лондоні та Оксфорді. Більшість людей знаходяться на межі зuboжіння та докладають всіляких зусиль, щоб дістати продукти харчування. Тоталітарний контроль над населенням здійснює Орден, члени якого є елітарною кастою суспільства. Цей контроль здійснюється за допомогою величезного музичного інструмента **Carillon** (підбір дзвонів), звуки якого мають руйнівний вплив на розумову діяльність людей і їх фізичний стан. Члени Ордену налаштовують звучання інструмента таким чином, що воно призводить до поступового знищення людської пам'яті. В такий спосіб вони промивають мізки людей і нав'язують всім вигідну їм версію подій минулого (**Onestory**), приховуючи правду про їхню ганебну участь у цих подіях. Писемність та спогади заборонені. Влада насаджує примусову суспільну амнезію. Люди змушені орієнтуватися в просторі, щось запам'ятовувати чи передавати інформацію за допомогою певного набору звуків, своєрідного сольфеджіо.

В лексичному плані роман насичений музичними термінами походженням з латини на позначення темпів, гучності звучання і т.п. (*subito, lento, presto, forte, piano, adagio, cantabile, staccato, arpeggio, da capo al fine, tacet*). Дана лексика вживається для опису різних місць, частин міста, річки Темзи, дій та рухів героїв, їх відчуттів і переживань. Наприклад: *'Is there solfege for the word of what I feel? There are hand movements for harmony, accord, consonance. Could it be told in music by a longing in a scale? The urge of the seventh to rise to its octave, the fourth to its dominant? I think of an urgent minor key, of dissonance resolving into sweetness, but it doesn't really get close to the feeling. Those things are in it, but it is more complicated, less ordered, harder to understand.'* [4, с. 105]

На початку книги авторка подає діаграми різних тональностей. Як бачимо, дається взнаки її перша спеціальність. Привертає увагу авторське новоутворення «**blasphony**», яке походить від слів «blasphemy» - богохульство, ересь та «phone» - звук. У романі воно вживається на позначення інакомислення, сумнівів у тому, що нав'язують суспільству члени правлячого Ордену. Це слово є синонімом добре відомому нам утворенню «doublethink» з культового роману Дж. Орвелла «1984».

Окрім широкого вживання музичної термінології, авторка створює okazіоналізми, пов'язані з семантичним полем «пам'ять», наприклад: *memorylost, objectmemories, bodymemory*. Тема пам'яті є однією з провідних у романі. Авторка наголошує на важливості як індивідуальних спогадів окремої людини, так і суспільної історичної пам'яті для збереження культурної спадщини, демократичних засад існуючої цивілізації та протидії тоталітаризму, пригніченню людської особистості.

Розвиваючи тему суспільної історичної пам'яті, письменниця створює персонажі, які намагаються протидіяти тоталітарному устрою суспільства та примусовій амнезії. Вони мають здібність зберігати не тільки свої, але й чужі спогади. Люди

передають їм свої спогади на збереження. Дані персонажі об'єднуються в **Гільдію Круків (Ravensguild)**. Влада намагається їх вислідити та знищити. Як нам здається, тут авторка звертається до культового британського міфу. Британія буде існувати як держава, аж поки не зникнуть круки, які мешкають в Тауері. Ось чому гільдія борців з тоталітарною владою має таку назву. В гімні цієї гільдії згадуються такі імена круків Gwillum, Cedric, Thor, Odin, Hardy, Huginn, Muninn. Декілька з них співпадають із іменами круків, які живуть в Тауері в наш час. Письменниця також залучає германо-скандинавську міфологію. Один і Тор є іменами богів з даної міфології. А Хугін і Мунін в германо-скандинавській міфології є парою круків, які літають по всьому світу і потім повідомляють богу Одіну про події. Їх роль пов'язана зі спільною символікою германських народів, що зображають крука джерелом прихованих знань, уособленням мудрості і довголіття. У давньоісландській мові Хугін означає «думка», а Мунін – «пам'ять». Згадане вище ім'я Cedric було вигадано В. Скотом в романі «Айвенго» і походить від імені англосаксонського короля 6-ого століття Cerdic. Цікавим є те, що величезний інструмент у романі негативно впливає не тільки на людей, але й на птахів. Його постійне звучання призвело до зникнення птахів. У романі також бачимо цитати з усім відомим і вже не одне століття популярним у Британії дитячих віршиків «London Bridge is Falling Down», «Simple Simon», «Sing a Song of Sixpence». Вони теж є складовою культурної спадщини і традицій Британії. Авторка вкладає їх у уста Мері, однієї з небагатьох членів Гільдії Круків, що залишилися в живих.

Ще однією значущою складовою цього твору є тема води, зокрема річки Темзи як уособлення британськості, свідка багатьох історичних подій. Для героїв роману ріка є слованкою, захисницею, джерелом заробітку. Вони заробляють на харчування видобутком з Темзи та продажем палладію. Він потрібен для ремонту та підтримки звучання *Carillon*. Даний інструмент складається з великої кількості різних труб саме з цього металу. На нашу думку, за асоціацією із дерев'яним зображенням Афіни Паллади – уособленням непереможності Трої, в аналізованому романі Палладій в деякій мірі символізує нездоланність музичного монстра. Рікою герої роману дістаються Оксфорда, де знаходиться Цитадель, за мурами якої проживають магістри та члени правлячого Ордену і розташований інструмент пригнічення людської пам'яті, гідності і свободи.

Головними героями роману є два молодих представника чоловічої статі. Як з'ясовується в ході розвитку подій, їхня зустріч на початку роману не є випадковою. Батьки старшого з них, Люсьєна, належать до членів Ордену. В дитинстві він жив з батьками в Цитаделі. Але його мати, усвідомлюючи несправедливість існуючого суспільного ладу, таємно відсилає сина з Цитаделі та оголошує померлим. Вона прагне, щоб син побачив, як бідують звичайні люди і з часом почав діяти проти влади.

Оповідачем у романі є Саймон, молодший із героїв. Це означає, що події описуються від 1-ї особи. Така форма оповіді наближує героїв до читача. Ми маємо можливість заглибитись у внутрішній світ героя, краще розуміти хід його думок і емоційний стан у певних ситуаціях. Чергування опису сучасних подій зі спогадами Саймона уривкоманітне оповіді і додає їй переконливості. Саймон рано втратив батьків, але він успадкував від матері здібність запам'ятовувати події і зберігати різні

спогади. Його мати була членом Гільдії Воронів і померла від хвороби, спричиненої звучанням музичного монстра. На початку роману Саймон своїх здібностей ще не усвідомлює. Але їх добре розуміє Люсьєн, коли зустрічає його. Він починає розвивати вказані здібності хлопця, а також згодом розповідає про себе, існуючу несправедливість і свої наміри зруйнувати Цитадель і ненависний інструмент. Поступово, як і для Саймона, для читача вимальовується жахлива картина руйнації суспільної історичної пам'яті, придушення свободи слова і мислення, знищення інакомислячих, благополучного життя окремої групи людей за рахунок введення в оману і тоталітарного контролю над всіма іншими.

Долаючи перешкоди і переслідування, герої врешті-решт досягають своєї мети: потрапляють до Цитаделі і руйнують інструмент тоталітарного контролю над людьми та їх перетворення на істот без роду і племені. Але тут хотілося б зупинитися на ролі жіночих персонажів роману. Без їх активної допомоги та жертвності герої навряд чи здійснили б задумане. Так, мати Люсьєна виводить його з Цитаделі, а згодом перед своєю смертю надсилає йому звістку про те, що час діяти. Мати Саймона передає йому свої знання і розвиває його пам'ять. Мері – одна з небагатьох членів Гільдії Воронів, яка залишилася в живих, – надає героям певну інформацію. Няня Люсьєна і помічниця його матері Марта, яка також є членом Гільдії Воронів, проводить юнаків до Цитаделі, ризикуючи життям. Коли Люсьєна і Саймона намагаються схопити представники Ордену на шляху до серцевини музичного монстра, вона відволікає увагу на себе. Після допитів її страчують. Сестра Люсьєна Софія, яка жила в Цитаделі, теж підтримує брата. У вирішальний момент вона жертвує своїм життям заради того, щоб брат і його товариш виконали свою благородну місію: повернули людям пам'ять і нормальне життя.

Хотілося б ще звернути увагу на гендерний аспект романів-антиутопій. У декількох романах даного жанру, написаних чоловіками, протест проти тоталітарного суспільства виражається в коханні головного героя до жінки, їх сексуальних стосунках. В романі «Дзвони» для авторки більш важливими у боротьбі з тоталітаризмом є родинні стосунки як між різними поколіннями (батьки-діти), так і в межах одного покоління (брати-сестри). Хоча вона дає нам зрозуміти, що наприкінці роману стосунки між Люсьєном і Саймоном починають переростати у щось більше, ніж просто дружба. Проте авторка не педалює цю тему.

Таким чином у результаті проведеного дослідження можемо стверджувати, що роман А. Смейл «Дзвони» безперечно належить до жанру антиутопії. В ньому присутні всі належні складові. Оригінальним є те, що засобом тоталітарного контролю та пригнічення людської особистості виступає музика і специфічний музичний інструмент. Це ще раз переконує нас у тому, що навіть найпозитивніше явище чи ідея можуть мати непередбачувані наслідки і перетворитися на протилежне, стати руйнівними для людства. Вибрана авторкою концепція спричиняє широке вживання музичної термінології та звукових асоціацій для опису подій і характеристики персонажів.

На відміну від антиутопій, написаних чоловіками, А. Смейл надає більшого значення родинним зв'язкам і стосункам, ніж сексуальним. Гендерний вимір у романі

знаходить вираження в активній ролі жіночих персонажів. У ключові моменти вони всіма силами підтримують головних героїв-чоловіків.

Провідною в романі є дуже актуальна в наш час тема суспільно – історичної і родинної пам'яті, збереження культурної спадщини для наступних поколінь. За допомогою виразних художніх засобів авторка нагадує всім нам, що без минулого немає майбутнього. Для цього вона, зокрема, звертається як до традиційних елементів британської культури, так і до германо-скандинавської міфології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Літературознавчий словник-довідник*. Друге видання виправлене, доповнене; за ред. Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремко. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2007. – 753 с.
2. *Латынина Ю.* В ожидании Золотого Века: от сказки к антиутопии / Октябрь. – 1989. – № 6. – С. 178–185.
3. *Утопия и утопическое мышление: антология зарубежн., лит.: Пер. с разн. яз. / Сост., общ. ред. и предисл. В.А. Чаликовой.*– М.: Прогресс, 1991.- 405 с.
4. *Smaill A.* The Chimes. – London: Sceptre, 2015. – 189 p.

*Трищенко И.В., к. филол. н., доц.,
Институт филологии КНУ им. Т. Шевченко, Киев*

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СОВРЕМЕННОЙ АНТИУТОПИИ (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА А. СМЕЙЛ «КОЛОКОЛА»)

Статья посвящена исследованию лингвостилистических особенностей современной англоязычной антиутопии на материале романа А. Смейл «Колокола». В частности анализируются языковые экспрессивные средства, тематическое наполнение романа, специфика повествования, гендерный аспект.

Ключевые слова: антиутопия, общественная память, музыкальная терминология, окказиональные образования, повествование, гендерный аспект.

*Tryshchenko I.V., PhD., Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

STYLISTIC CHARACTERISTICS OF MODERN DYSTOPIA (BASED ON THE NOVEL 'THE CHIMES' BY A. SMAILL)

The paper is devoted to the study of linguistic and stylistic characteristics of modern British dystopia based on the novel 'The Chimes' by A. Smaill. Expressive language means, key themes of the novel, specifics of the narrative and gender aspect are analyzed in particular.

Keywords: dystopia, communal memory, musical terminology, nonce words, narrative, gender aspect.